

Tarihsel Değişim Sürecinde Yaşam Boyu Öğrenme ve Okuryazarlık: Türkiye Deneyimi

Lifelong Learning and Literacy in Process of Historical Change: A Turkish Experience

İnci ÖNAL*

Öz

Bu çalışma, Türkiye'de 1923 yılından 2010 yılına değin yaşam boyu öğrenmenin ve okuryazarlığın gelişimine katkıda bulunan unsurları incelemektedir. Türkiye'de okuryazarlığın yapısını etkileyen politikaların tarihsel geçmişi sunulurken, geniş çaplı çalışmalarımızı kapsayan bu makale toplumu kavram, süreç ve ortam olarak yaşam boyu öğrenme, okuryazarlık ve kütüphaneler üzerine düşünmeye davet etmektedir. Araştırma betimleme ve tarihsel metotlarla gerçekleştirilirken, yoğun olarak birincil bilgi kaynakları kullanılmıştır. Yaptığımız araştırmalarla yanıtlanmaya çalışılan önemli sorular arasında şunlar yer almaktadır: Tarihsel değişim süreci içinde okuryazarlık kavramıyla ilgili temel gelişmeler nasıl gerçekleşmiştir? Yaşam boyu öğrenmeyi, okuryazarlık türlerini ve kütüphaneleri etkileyen çağdaş gelişmeler nelerdir? Türkiye'de ulusal eğitim ve kültür politikalarının etkisi neler olmuştur? Bunlar Türk kültür hayatında kütüphanelere yönelik olarak hangi gelişmeleri ortaya çıkarmıştır? Gerçekleştirilen çalışmalarla ortaya çıkan sonuçlar doğrultusunda gelişime yöneltecek öneriler sunulmaktadır.

Anahtar sözcükler: Kütüphaneler, Yaşam boyu öğrenme, Okuryazarlık, Kültür, Türkiye

Abstract

This study identifies factors which contributed to the development of lifelong learning and literacy in Turkey from 1923 to 2010. Whilst a brief historical review is given of a range of policies which have affected the fabric of literacy in Turkey, this article invites society to think about lifelong learning, literacy and libraries as a concept, a process, and environment. The research was based on the survey and historical methods, and used the range of diverse primary information sources. Important questions that the research attempts to answer are: How does the pattern of literacy as a concept in process of historical change contribute to the development of basic skills? What role did the contemporary factors play in the development of lifelong learning, literacy and libraries? What had been the impacts of educational and cultural policies relating to Turkey? What effects did they have on the subsequent Turkish cultural life? The results of this article explore and suggest the motivational activities.

Keywords: Libraries, Lifelong learning, Literacy, Culture, Turkey

* Doç. Dr. , Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Beytepe, Ankara (onal@hacettepe.edu.tr)

Giriş

Toplumlar insanlığı gelişime yönelten bir değişim süreci içindedir. Tarih boyunca toplumsal gelişime hâkim olan görüşlerde bireylerin yaşadıkları toplum, aldıkları eğitim, ait oldukları kültür, inandıkları din, vatandaşı oldukları devlet, geçerli teknolojiler, yaşam boyu öğrendikleri bilgiler ve benzeri özellikler önemli olmuştur. Toplumsal ve kültürel gelişimin farkına varılmasıyla, eğitim 19. Yüzyıl içinde devlet görevleri arasına girerek, kitlesel karakter kazanmıştır. Demokrasilerin ancak eğitilmiş vatandaşlarla korunabileceğine inanılması, toplumun bütün fertlerine eğitim kurumlarından bireysel yetenekleri ve ilgileri doğrultusunda faydalanma imkânının sağlanmaya çalışılması, okul çağındaki çocukları kanunlarla koruma eğilimi, psikolojik deneme ve araştırmaların sonucunda ilgilere hareket ederek öğrenme konusunda bireylerin aktif hale getirilmesi zaman içinde sağlanan kazanımlar arasında yer almıştır. Toplumsal ve kültürel gelişimi sağlamak üzere öğreticiden çok rehber olmak, duygusal tepkileri eğitmek, okulu yaşamın bir parçası haline getirmek ve yaşam boyu öğrenmeyi sürdürmek hedeflenmiştir. Bilgi çağı olarak nitelendirilen günümüzde bireyler artık kendi gereksinimleriyle birlikte, toplumsal ve ekonomik hayatın öngördüğü çeşitli niteliklerle donatılarak yetiştirilmektedir. Bu nitelikler arasında etkin bilgi kullanımını öğrenmek, bireyin kazanacağı temel beceriler arasında yer almaktadır.

Bilgi ve teknoloji çağı olan 21. yüzyıla ulaşıncaya değin, gelişmiş ülkeler sadece belirli grupların değil; toplumu oluşturan bütün bireylerin okuryazar olmalarını, bilgiye erişmelerini, kullanmalarını ve değerlendirmelerini kapsayan beceriler edinmelerini hedeflemektedirler. Dünyadaki bilimsel gelişmeler doğrultusunda, Türkiye’de hem okuryazarlık kavramı üzerine çalışılmakta, hem de bilgi çağına erişime yardımcı olacak araçlar saptanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan günümüze değin yaşanmakta olan tarihsel, toplumsal ve kültürel değişim sürecinde yaşam boyu öğrenme, okuryazarlık kavramı ve kütüphanelerin bilgi hizmetleri arasındaki bağlantıların niteliğini saptayacak araştırmalara her zaman gereksinim duyulmaktadır. Tarih boyunca hedeflenen bilgi toplumuna erişim sürecinde, Türkiye’nin genel olarak okuryazarlığa ve yaşam boyu öğrenmeye bakışı, özellikle zorunlu temel eğitim nedeniyle Milli Eğitim Sistemi içinde yer almıştır. Okuma–yazmayla başlayan okuryazarlığın yaşam boyu öğrenmeyle bütünleşmesi ve bütünleşmenin kütüphane bilgi hizmetlerinin desteğiyle sürdürülebileceğinin somut bir şekilde gösterilmesi gerekmiştir. Araştırmamız Türkiye’de ulusal eğitim sistemi hayata geçirilirken uygulamaları ve beklentileri ortaya çıkarmakla kalmamakta, bireylere yaşam boyu öğrenmeyi öğretirken kütüphanelerin yüklenmesi gereken önemli sorumlulukları da saptamaktadır. Ayrıca, araştırma sonuçları bilgi toplumuna erişim sürecini yaşarken Türkiye’nin yaşam boyu öğrenmeyle, okuryazarlıkla, bilgi okuryazarlığıyla, okuryazarlık türleriyle, kütüphane bilgi hizmetleriyle, eğitim ve kültür politikalarıyla ne denli bütünleştiğini göstermektedir.

Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Türkiye'nin 1923 yılından başlayarak toplumsal, kültürel ve eğitimsel yapılanması gerçekleşmektedir. Okuma ve yazma eylemleriyle başlayan okuryazarlığı, yaşamın çeşitli aşamalarında bilgiyi etkin olarak kullanabilmeyi öğretme isteğiyle, özellikle bilginin değişik ortamlarda biçimlenmesi, kullanılması ve bilgi teknolojilerinin yaygınlık kazanmasıyla çok çeşitli çalışma alanlarında ifade edilmiştir. Hizmet verdiği kullanıcı gruplarına göre çeşitlenen kütüphaneler, okuryazarlık becerilerinin kazandırılmasında ve yaşam boyu öğretimin sürdürülmesinde önemli sorumluluklar yüklenmiştir. Yaşananlar sosyal, kültürel ve eğitimsel değişimin parçası olurken, çalışmaların yönlendirilmesini etkilemiştir.

Araştırmamızın amacı:

- ◇ Tarihsel değişim süreci içinde okuryazarlık kavramının nasıl geliştiğini göstermek;
- ◇ Türkiye'de 1923 yılından günümüze değin yaşam boyu öğrenmeyi, okuryazarlık türlerini ve kütüphaneleri etkileyen ulusal politikaların tarihçesini incelemek;
- ◇ Çağdaş gelişmeler ışığında Türkiye'de kütüphanelerin yapılanmasını etkileyen unsurları açıklamak;
- ◇ Okuryazarlığın, yaşam boyu öğrenmenin ve kütüphanelerin Türk kültür hayatına doğrudan ve dolaylı etkilerini saptamak;
- ◇ Sürekli çeşitlenmekte olan okuryazarlık türlerini ve yaşam boyu öğrenmeyi gerçekleştirmek üzere, Türkiye örneğinde yapılanmayı sağlayacak önerilerde bulunmaktadır.

Temel amaçlarımız doğrultusunda araştırmamızın kapsamı:

- ◇ Bilimsel gelişmelerin kavram, süreç ve ortam çerçevesinde incelenmesiyle;
- ◇ Türkiye örneğinde;
- ◇ 1923 yılından başlayarak 2010 yılına değin geçen zaman süresinde;
- ◇ Gerçekleştirilmek istenilen ve gerçekleştirilen uygulamalar doğrultusunda biçimlenmiştir.

Araştırmamızda kullanılan *tarihsel değişim* terimi 1923 – 2010 yılları arasında Türkiye'nin geleneksel okuryazarlık deneyimlerinden e-öğrenme uygulamalarına geçerken yaşadığı ortamları ve yararlandığı varlıkları ifade etmektedir. *Yaşam boyu öğrenme* bireysel ve toplumsal nitelikte, bilgi ve beceri geliştirme amaçlı bütün öğrenme etkinliklerini içermektedir. *Okuryazarlık* ise, kişilere ve yaygın olarak herkese – topluma okuma ve yazmayı öğretme sonucunda gerek kişilerin, gerekse toplumların okuma,

yazma, bilgi edinme ve bilgiyi en verimli biçimde kullanma becerileri kazanmalarını hedefleyen kavram olarak ele alınmaktadır. Çalışmamızda yaşam boyu öğrenme amacını gerçekleştirmek için her türlü eğitim, bilim ve kültür ortamlarında kurulan *kütüphaneler* söz konusu edilse de, okul ve halk kütüphaneleri üzerinde durulmaktadır. *Kütüphaneler* verdikleri ve verecekleri hizmetlerle kişileri eğitmek, bilgi gereksinimlerini karşılamak, ilgilere ve yeteneklere uygun hizmet verme sürecini içeren çalışmalar yapan kurumlar olarak düşünülmektedir.

Araştırmamızda mevcut durumu saptayabilmek için "...olayların, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların ne olduğunu açıklamaya çalışan"(Kaptan, 2000, s.59) betimleme yöntemi kullanılmıştır. Türkiye’de yaşam boyu öğrenmeyi, okuryazarlığı ve kütüphaneleri etkileyen ulusal politikalarla birlikte kültür hayatına yansıyan etkiler betimlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca olayların saptanması ve yaşanması mevcut durumu yeterince açıklamadığında, geçmiş olayların analizine ve betimlenmesine imkân tanıyan (Barker, 1996, s.142) tarihsel yöntem kullanılmıştır. Kaptan (2000, ss.55-56) tarihsel araştırmanın *ne idi?* sorusuna cevap aramaya yönelik olduğunu belirtmiştir. Böylece gerçekleştirilen tarihsel araştırmayla, gerek bilgi kaynaklarının, gerekse belgelerin aslının incelenmesiyle bugünün anlaşılmasına ve geleceğin tahmin edilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Tarihsel Değişim Süreci İçinde Okuryazarlık Kavramının Gelişmesi

Ülkelerin siyasi ve kültürel varlıklarını korumak için ortaya koydukları mücadelelerin ardından amaçları gelişmek, çağdaş ilerlemeleri takip etmek ve diğer ülkelerle rekabet ederek sonsuza dek vatandaşlarının varlığını yüceltmek olmaktadır. Vatandaşların mutlu ve çağdaş bir yaşam sürebilmelerinde ilk şartın bilgisizlikle mücadele etmek olduğundan hareketle, dünya bilgi birikiminin gerisinde kalınmaması gerektiğinin, aksi halde harcanan çabaların boşa gideceğinin bilinmesi, ülkelerin tarih boyunca bilgiyle etkileşimlerini kapsayan değişim ve gelişim süreci içinde bulunmalarını gerektirmiştir. Bilim ve tekniğin gelişimi ekonomik ve sosyal kalkınma hamlelerini başlatırken, her alanda başarı eğitimin toplumda yaygınlık kazanmasıyla ve etkin bilgi kullanımıyla gerçekleşmiştir. Ulusal eğitim sistemlerinin yapılarında ve işleyişlerinde temel değişimleri zorunlu kılan teknolojik gelişmeler yeni bakış açılarının, toplumsal normların, etik değerlerin ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasını sağlamıştır.

Tarih boyunca yaşam boyu öğrenme yardımıyla toplumun her kesimine ulaştırılmaya çalışılan *okuyabilme* ve *yazabilme* eğitimi, örgün eğitimde okuryazarlık türlerinin uygulanabilmesinde temel başlangıçtır. Bilgi çağı olarak nitelendirdiğimiz günümüzde okuryazarlığı anlamak *geleneksel*, *güncel* ve *yenilikçi* çalışmalar bütünüdür. *Geleneksel* anlamda eğitimin hem temel insan hakkı, hem de bireysel ve toplumsal olarak varlığı sürdürme aracı olarak görülmesi okuryazarlığı ve okuryazarlık türlerini

ortaya çıkartmıştır. *Güncel* olarak bilgi birikiminin kullanılması ve ilgili teknolojilerin izlenmesi gereği yaşamı mümkün kılmakla kalmamış, ona anlam kazandırmıştır. *Yenilikçi* çalışmalarla herkesin yaşamla en olumlu biçimde bütünleşmesi ve sahip oldukları değerleri geliştirme yolunda uğraşması vurgulanmıştır. Okuma ve yazma eylemleriyle başlayan, okuryazarlık becerilerinin edinilmesine uzanan yolda kazanılması gereken unsurlar arasında şunlar bulunmaktadır (Gee, 2000; Gee, 2001; Morrow, 2004; Street, 1993):

- ◇ Gerçekleri görebilme, konuşabilme, ifade edebilme;
- ◇ Çevreyi anlamlandırabilme ve bireysel anlamları oluşturabilme;
- ◇ Bilgiyi kullanabilme ve yeni düşünceler üretebilme;
- ◇ Sistemleri kullanabilme, birleştirebilme ve bunlardan yeni anlamlar ortaya koyabilme;
- ◇ Edinilen bilgiyi davranışlara yansıtabilme ve kullanabilme;
- ◇ Güncel bilgi ve becerilere sahip olabilmidir.

UNESCO'nun 1970'lerde tanımladığı ve 1980'lerden bu yana yaygın olarak dile getirilen "işlevsel okuryazar" kavramı geçmişteki okuryazarlık kavramının ötesinde, önceden bilinenlerle yeni öğrenilenler arasında ilişki kurabilme, çıkarım yapabilme ve yeni metinler oluşturabilme gibi nitelikleri de kapsayarak genişlemiştir. Eğitimin 2000'li yıllardan itibaren değişen yüzünde öğretim ve bununla ilgili uygulamalarda yeni okuryazarlık türleri birer gereksinim olarak belirlemektedir. Bilginin oluşturulması, değişik ortamlarda sunumu ve bilgi teknolojileri üzerine yapılandırılan teknolojik devrim eğitim sistemlerinde çoklu ve yeni okuryazarlık türlerini ortaya çıkartmıştır. Çoklu zeka uygulamaları, farklılaşma istekleri, disiplinler arası bakış, kültürel yapı ve değişen toplum gereksinimleri okuryazarlık çeşitliliğini artırmakla kalmamış, okuryazarlık yeterlikleri konusunda beklentileri doğurmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde kullanılan başlıca okuryazarlık terimleri arasında şunlar bulunmaktadır (Au, 2006; Bruce, 2003; Grisham ve Wolsey, 2006; Holum ve Gahala, 2006): Ağ okuryazarlığı, ahlak okuryazarlığı, Amerikan okuryazarlığı, Anayasa okuryazarlığı, bilgisayar okuryazarlığı, bilimsel okuryazarlık, coğrafya okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı, çoklu kültür okuryazarlığı, dans okuryazarlığı, dijital/sayısal okuryazarlık, dünya okuryazarlığı, e-okuryazarlığı, ekonomi okuryazarlığı, eleştirel okuryazarlık, enformasyon teknolojisi okuryazarlığı, eskiçağ okuryazarlığı, gazete okuryazarlığı, görsel okuryazarlık, grafik okuryazarlığı, İnternet okuryazarlığı, kültür okuryazarlığı, kütüphane okuryazarlığı, matematik okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, meslek okuryazarlığı, politika okuryazarlığı, sinema okuryazarlığı, tarım okuryazarlığı, tarih okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı, televizyon okuryazarlığı, tüketici okuryazarlığı, yasa okuryazarlığı, yatırım okuryazarlığı, yurttaşlık okuryazarlığı, web okuryazarlığı.

Bireylerin toplumsal birikimlerden faydalanmaları, ilgili bilgiyi kullanmayı öğrenmeleri ve etkin değişimler yaratmaları okuryazarlıkla mümkündür. Burada bilginin özümsemesi kadar, edinilen bilgiler üzerine yeni okuryazarlık türlerinin yapılandırılması da büyük önem kazanmaktadır. Farklı işlevleriyle okuryazarlık kavramı çeşitlenmektedir. Toplumun değişen şartlarına uyum sağlamada yeni okuryazarlık türlerinin gündeme geleceği, bilgi ve becerilerin gerek bireylere, gerekse toplumlara önemli farklılıklar kazandıracığı bir gerçektir.

Bilgisayarlar ve İnternet başta olmak üzere bilgi teknolojilerinin günlük hayata girerek bilginin dağıtımına zaman ve mekân olarak bağımsız boyutlarda katkıda bulunması “yeni okuryazarlık türlerini” ortaya çıkartan tartışmaları başlatmıştır. Yaşam boyu öğrenmeyi kapsayan süreç içerisinde öğrenmeyi tetikleyen, hız kazandıran, bilme isteğini sürekli kılan ve daha fazla bilgiye doğru yönlendiren becerilerin kazandırılması yeni okuryazarlık türleri içinde değerlendirilmiştir. Burada belirli düzeyde bilgi, farklılıkları görebilme, akıl yürütme, yenilikleri izleme, bilgi merkezlerinden yararlanma ve teknoloji kullanma becerilerinin kazandırılması öne çıkmıştır. Başta bilgi okuryazarlığı olmak üzere, birden çok okuryazarlık yeni okuryazarlık türleri kapsamında yer almıştır (Harste, 2003; Kist, 2004; Lankshear ve Knobel, 2003; Lankshear ve Knobel, 2006; Leu et al., 2004). Ulusal politikalar çerçevesinde toplumlar yeni araçları ve okuryazarlık türlerini kendi toplumsal ihtiyaç ve değerler sistemlerine uyarlamaktadırlar. Yaşam boyu öğrenme etkinliklerinin temelinde yatan okuryazarlık programlarının uygulanmasında ve bireylere öğrenme becerilerinin kazandırılmasında kütüphanecilerin aktif görevler yüklenmeleri gerekmektedir.

Türkiye’de Yaşam Boyu Öğrenmeyi, Okuryazarlık Türlerini ve Kütüphaneleri Etkileyen Ulusal Politikaların Tarihçesi

Türkiye’de yaşam boyu öğrenmeyi, okuryazarlık türlerini ve kütüphaneleri birlikte etkileyen ulusal politikaların tarihi aşağıdaki temel yapı çerçevesinde gerçekleşmiştir:

- ◊ Halk eğitimi ve seferberlik çalışmaları;
- ◊ Milli Eğitim Temel Kanunu;
- ◊ Yönetmelikler ve mevzuat çalışmaları.

Mustafa Kemal Atatürk toplumu cehaletten kurtarma amacıyla, milli mücadelenin sadece savaş meydanlarıyla sınırlı kalmadığını ve yapılması gereken çalışmaların sürekli olacağını “*zaferden sonra yapılacak işler, bağımsızlık savaşı kadar önemliydi*” sözleriyle ifade etmiştir. Sakarya Savaşından önce 16 – 21 Temmuz 1921 tarihlerinde ilk kez *Maarif Kongresi* toplanmıştır. Savaşın yoğun çatışmaları sırasında, Atatürk cepheden gelerek kongrenin düzenlenmesine öncülük etmiş, açılış konuşmasını yapmış, yeni kurulacak devletin ancak eğitimle ayakta kalabileceğine dair inancını dile getirmiş ve *Halk Mektepleri Projesi* kapsamında halkın okuma – yazma öğrenmesi için somut adımlar

atmıştır. 1 Mart 1922'de yıl içinde 105 değişik yörede gece dersleri yoluyla yaklaşık 8 bin kişinin katıldığı okuma yazma öğreten kurslar açılmış, 25 Kasım 1923 tarihinde illere gönderilen genelge yardımıyla halkın okullarla ve öğretmenlerle yakın ilişkiler kurması sağlanmıştır. 1926 yılında *Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat Kanunu*'nun yürürlüğe girmesiyle ve *Halk Okutma Mektepleri* genelgesinin yayınlanmasıyla halka yönelik okuma yazma kursları temel bilgi ve beceriler kazandırmıştır (Okçabol, 1999). 1927 yılında uygulamaya konulan *Halk Derslikleri ve Konferansları Yönetmeliği* yardımıyla halkın temel yurttaşlık bilgisiyle donatılması hedeflenmiştir. 3 Kasım 1928'de gerçekleştirilen *Harf İnkılabı* toplumun her kesimine yönelik okuma, yazma ve beceri kazandırma alanlarında seferberliği başlatmıştır (Önal, 2006). Okuma yazma etkinliklerinden:

- ◇ 1940 yılında başlayan *Türk Silahlı Kuvvetlerinin Okuma Yazma Çalışmaları*;
- ◇ 1970'lerden bu yana *Fonksiyonel Okuma Yazma Çalışmaları Projesi*;
- ◇ 1981 – 1989 yıllarında *100. Yıl Okuma Yazma Seferberliği*;
- ◇ 1990'lardan günümüze *Okuma Yazma Seferberliği ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Sosyal Gelişmeyi ve İstihdamı Destekleme Projesi* kapsamında açılan kurslar (Okçabol, 1999);
- ◇ 2001'den günümüze ve geleceğe yönelik *Ulusal Eğitime Destek Kampanyaları ve Eğitim Her Engeli Aşar* adlı çalışmalar örgün ve yaygın eğitimi gerçekleştirmeye birlikte okuma yazma seferberliklerini başarıya ulaştırma konusunda eğitim hizmetlerinin temel dayanağı olmuştur.

Türk Milli Eğitim Sistemi içinde, 1923 yılından başlayarak 2010 yılına değin geçen zaman süresinde araştırma yaptığımızda *Milli Eğitim Temel Kanunu* (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2010d), genel ve dolaylı olarak yaşam boyu öğrenmeyi ve okuryazarlık türlerini destekleyen unsurları kapsadığı görülmektedir. Belirtilen yapı dâhilinde öğrencilere ve öğretmenlere yönelik bilgi okuryazarlığı başta olmak üzere, okuryazarlık türleriyle ilgili kararların aşağıdaki ilkeler çerçevesinde yer aldığını saptamak mümkündür:

- ◇ Türk milletinin bütün fertlerinin ilgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2010d);
- ◇ Kişilere öğrenmenin ve yetenek geliştirmenin önemini öğretmek (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 2010);
- ◇ Kitapların ve görsel – işitsel bilgi kaynaklarının verimli kullanımını sağlamak için öğrencilere bilgidan yararlanma yollarını göstermek, kütüphane kullanımını öğretmek ve hayat boyu kütüphanelerden yararlanma alışkanlığını kazandırmak (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2010c);
- ◇ Öğrencileri daha sonraki eğitim ve öğretim kademeleri, iş alanları ve meslekler hakkında bilgilendirmek (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2010c);

- ◇ Öğretmenlerin okuma alışkanlığını geliştiren çalışmalarını desteklemek (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2010c);
- ◇ Yaşamla bütünleşecek gerekli bilgiyi, beceriyi, alışkanlıkları kazandırmak ve kültürel değerleri benimsetmek (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2010e);
- ◇ Bilgi kaynaklarını ve bilgi merkezlerini hazırlamak, düzenlemek, kullanımını öğretmek ve yaşam boyu bilgidan yararlanmayı gerçekleştirmek üzere kişileri çeşitli bilgi ortamlarına yönlendirmek (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2010g; T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2010i; Serim, 1991).

1923 – 2010 yıllarını kapsayan tarihsel değişim sürecinde okuryazarlık türlerini ve kütüphaneleri toplumla bütünleştiren yönetmelik ve mevzuat çalışmaları temelde iki alanda toplanmaktadır. Bunların ilki 1927 yılında çıkarılan *Lise ve Ortaokullar Yönetmeliği* (T.C. Maarif Vekâleti, 1927) olmuştur. Her yıl veya iki yılda bir çıkartılan öğretim kademelerine yönelik yönetmelikler 1959 yılında *Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği*'nin hazırlanmasını etkilemiştir. 1976 ve 2001 yıllarında hazırlanan *Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği*, *Okul Kütüphaneleri Standart Yönergesi* (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2010ı) ve bunların hazırlanmasını etkileyen IFLA/UNESCO (1998) *Okul Kütüphaneleri Bildirgesi* eğitim ortamlarında bilgi okuryazarlığı ve kütüphane etkileşimi üzerine yapılacak çalışmalara yol göstermektedir. İkinci mevzuat çalışması *Halk Kütüphaneleri Görev ve Çalışma Yönetmeliği* (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1981) olmuştur. UNESCO (1994) *Halk Kütüphanesi Bildirgesi* halka yönelik okuma alışkanlığı geliştirme, bilgi ve bilgisayar okuryazarlığı çalışmalarını başlatma ve yaygınlaştırma konularında halk kütüphanelerinin hizmet alanlarını zenginleştirmiştir.

Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği bütün okuryazarlık türlerinin okullarda uygulanması için temel dayanaştır. Ayrıca Türk ve dünya edebiyatından *100 Eser* belirlenerek ilköğretim ve ortaöğretim öğrencileriyle birlikte halkın okuma becerilerinin geliştirilmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirilmiştir (Önal, 2005a; Önal, 2005b; T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2004).

Çağdaş Gelişmeler Işığında Türkiye'de Kütüphanelerin Yapılanmasını Etkileyen Unsurlar

Dünyadaki çağdaş gelişmeler ışığında Türkiye'nin eğitim ve kültür hayatında kütüphanelerin yapılanmasını sağlayan ve çalışmaların başarısını etkileyen temel unsurlar şunlar olmuştur:

- ◇ Yabancı uzman görüşleri ve raporları;
- ◇ Öğretim programları;
- ◇ Eğitim ve kültür politikaları;
- ◇ Teknolojik gelişmeler;

- ◊ Yaşam boyu öğrenme ve okuryazarlıkla ilgili araştırmalar;
- ◊ Toplumsal beklentiler, ilgiler ve destekler.

Gelişme ve kalkınma hamlesi içinde bulunan ülkelerin belirledikleri sektörlerde daha önce aynı veya benzer çalışmalarda bulunmuş deneyim sahibi yabancı uzmanlardan yararlanarak temel ve olası sorunlardan kaçmayı başarmak suretiyle zaman kazandıkları görülmektedir. Türkiye’de 1924 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nden John Dewey (1939; 1952), 1925 yılında Almanya’dan Alfred Kühne (1939), 1927’de Belçika’dan Omer Buyse (1939), 1930’da İsviçre’den Albert Malche (1939), 1934’de Amerika Birleşik Devletleri’nden Beryl Parker (1939), 1933 ve 1934’de Amerikan heyeti, Amerika Birleşik Devletleri’nden 1952 yılında Lawrence S. Thompson (1952), 1956’da John Rufi (1956) davet edilerek yabancı uzmanların bilgi desteklerinden yararlanılmıştır. Yabancı uzmanların konumuzla ilgili görüşlerinde ve raporlarında ortak noktalar şunlar olmuştur:

- ◊ Halka okuryazarlık kazandırılmalı ve kitap okuma becerileri geliştirilmelidir;
- ◊ Kültür hayatının ve düşünce gücünün zenginleştirilmesinde kütüphanelerden büyük ölçüde yararlanılmalıdır;
- ◊ Kütüphanelere alınacak kitaplar yalnız öğrencilerin ihtiyaçlarını değil, çevre halkının da ilgisini çekecek şekilde seçilmelidir;
- ◊ Okuma alışkanlığı kazandırma ve yaşam boyu öğrenmeyi gerçekleştirme sürecinde toplumun bütün imkânları kullanılmalıdır;
- ◊ Bilimsel eserlerin ve edebi yayınların devlet desteğiyle tercümesi yapılmalıdır;
- ◊ Kütüphaneler, okullar, üniversiteler, yayıncılar ve bütün kültür kurumları arasında bilgiye ve yayına değer veren bir yapılanma kurulmalıdır.

Cumhuriyet döneminin *öğretim programları* ilk olarak 1924 yılında hazırlanmıştır (Yücel, 1938). Öğretim programları eğitimsel değişimi sağlamak üzere kütüphaneleri, bilgi okuryazarlığını ve okuryazarlık türlerini etkileyen unsurları kapsamakla kalmamış, uygulanmalara da yol göstermiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze değin, öğretim programları uygulanırken, öğretimin her kademesine yönelik programlar geliştirilerek çalışmalara devam edilmektedir. *Öğretim Programlarında ve Ödev Yönetmeliği* olarak bilinen 1989 ve ardından 1991 yılında düzenlenen *Ortaokul ve Ortaöğretim Kurumlarındaki Öğrencilerin Ders Dışı Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik* (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2010h) doğrultusunda okuryazarlık türleriyle ilgili uygulamalar yapılmasına temel dayanak sağlayan ilkeler şunlar olmuştur (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2010e):

- ◊ Öğrencilerin devletine, Anayasasına, Atatürk İnkılâp ve İlkelerine bağlı, Türk Milli Eğitiminin amaçları doğrultusunda yurttaşlar olarak yetişmelerini sağlayıcı öğrenme fırsatları ve yaşıntıları yaratılacaktır.

- ◇ Anlama, yorumlama, uygulama, serbest düşünme ve eleştirme yeteneklerini geliştirerek günlük hayattaki sorunlara bilimsel açıdan bakabilen ve bilgi gereksinimlerini karşılayabilen öğrenciler yetiştirilecektir.
- ◇ Belirli bilgileri yüklemek yerine, bilgiye ulaşma ve bilgiyi kullanma yöntem ve teknikleri öğretilicektir.
- ◇ Öğrenciler bilimsel düşünme, araştırma ve çalışma becerilerine yöneltilecektir.
- ◇ Programlar inceleme ve araştırma yapma zevkini uyandıracak ve sürdürecektir nitelikte olacaktır.
- ◇ Plan yapma bilgi ve becerisi geliştirilecektir.
- ◇ Zamanın nasıl verimli kullanılacağı konusunda yardımcı olunacaktır.
- ◇ Derslerin canlı ve çekici olmasını sağlamak üzere basılı, görsel ve işitsel bilgi kaynakları kullanılacaktır.
- ◇ Yayın türleri ve bilginin bulunduğu ortamlar tanıtılmakla kalmayacak, bilgi erişim ve kullanım yöntemleri de öğretilicektir.
- ◇ Öğrencilerin Türkçe bilgilerini geliştirmeleri için okuma öğretimine önem verilecektir. Okuma zevki, alışkanlığı ve kitap sevgisi aşılanacaktır.
- ◇ Ödev yapılırken yararlanılan kaynakları ve kendisinden bilgi alınan kişileri belirleme alışkanlığının kazanılması sağlanacaktır.
- ◇ Konulara değişik açılardan bakabilme, araştırma, danışabilme, tartışabilme, düşünme, soru sorabilme ve birlikte çalışabilme davranışları kazandırılacaktır.
- ◇ Medya ortamlarından sağlanan bilginin güvenilirliğini değerlendirme bilgisi verilecektir.
- ◇ Öğrencilerin bilgi gereksinimleri doğrultusunda ders dışı çalışmaları ve araştırmaları desteklenecektir.
- ◇ Boş zamanları en iyi şekilde kullanma alışkanlığı kazandırılacaktır.
- ◇ Estetik olguları kavrama, sevgi ve saygı duygusu gibi nitelikler geliştirilecektir.
- ◇ Bilgi merkezlerinden kazanılan bilgi, öğretim programlarından edinilen bilgiyle bütünleştirilecektir.

Eğitim ve kültür politikalarını yazılı duruma getirerek ortaya çıkartan temel belgeler arasında anayasalar, yasalar, kararnameler, yönetmelikler, kalkınma planları, parti programları, hükümet programları, şuralar ve ilgili raporlar bulunmaktadır (Yılmaz, 2004; 2009). Sayılan bu belgelerde kütüphaneler genelde dolaylı olarak yer almıştır. 1927, 1959, 1976 ve 2001 olmak üzere çeşitli dönemlerde yayınlanan okul kütüphaneleri yönetmelikleri (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2010) ve 1981, 1982, 2005, 2006 yıllarında yayınlanarak halk kütüphanelerinin hizmet vermesini etkileyen yönetmelikler

(T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1981) ülke çapında kütüphane uygulamalarına yol göstermiştir. Eğitim ve kültür politikalarında kütüphanelerin doğrudan yer almaması, kütüphanelerin sadece yönetmelikler çerçevesinde teknik kapsamlı uygulama ögesi olarak görülmesini sağlamıştır.

Toplumsal ve kişisel gereksinimlerdeki değişimler, bilim ve teknolojideki hızlı gelişmeler öğretim programlarının hazırlanmasını; amaç, ders konuları, uygulama ve değerlendirme tekniklerinin devamlı yenileştirilmesini gerekli kılmıştır (Önal, 2009; T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2007). Sayılan gelişmeleri izlemek çoklu ve yeni okuryazarlık türlerinin kazanılmasını zorunlu kıldığından, bu gelişmeleri izleyebileceğimiz yönetmelikler arasında şunlar bulunmaktadır:

- ◇ *WEB Hizmetleri* (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2010j);
- ◇ *Bilişim Teknolojisi Sınıflarının Halka Açılması* (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2010a);
- ◇ *Intel Öğrenci Programı* (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2010b);
- ◇ *T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği* (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2010f).

Tarih boyunca dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de kütüphaneler kişisel ilgileri geliştirmek, çeşitli bilgi kaynaklarını hizmete sunmak, bilgi edindirmek ve bilgi gereksinimlerini karşılamak için hizmetler sunmayı amaçlamışlardır. ‘Bilgi okuryazarlığı’ ve ‘yaşam boyu öğrenme’ üzerine Türkçe literatürdeki çalışmalar genelde eğitmek, öğretmek, eğlenme amacıyla bilgiyi kullanılmak, yaratıcılığı sağlamak, bilgiyi değerlendirme becerileri kazanmayı desteklemek, yaşam boyunca kütüphane kullanma alışkanlığını geliştirmek ve sürdürmek görevlerini yüklenerek önem kazanmışlardır. Gerçekleştirilen bütün bu çalışmaların sonucunda tarihsel, sosyal ve kültürel değişim sürecinin başarıyla sürdürülmesinde okuryazarlık türlerinin kütüphanelerin verdiği bilgi hizmetleriyle anlam kazanacağı ortaya çıkmıştır (Akkoyunlu ve Kurbanoğlu, 2002; Aldemir, 2004; Ersoy ve Yılmaz, 2009; Gürdal, 2000; Kavuncu, 2001; Kurbanoğlu, 2001; Kurbanoğlu ve Akkoyunlu, 2002; Polat, 2005; Saatçioğlu, Önal, 2007; Özmen, ve Özer, 2002; Üstün 2000; Yalvaç, 2001).

Türkiye’de yaşam boyu öğrenmeyi ve okuryazarlık türlerini, kütüphane hizmetleriyle bütünleştiren ulusal araştırmalar ve projeler arasında şunlar bulunmaktadır (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2007; T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2008; T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2009):

- ◇ Öğretim kurumlarına medya okuryazarlığı dersi konulması;
- ◇ Bilgiye erişim merkezi ve öğrenme merkezleri projelerinin sunulması;
- ◇ Öğrencilerin ve öğretmenlerin okuma düzeylerinin belirlenmesi;

- ◇ Bilgisayar ve İnternet okuryazarlığı eğitimini gerçekleştirecek projelerin uygulanması;
- ◇ Eğitim portallarını kullanma yoluyla öğretime katkı sağlanması;
- ◇ Web 2.0 uygulamalarının ve bilgi okuryazarlığı programlarının gerçekleştirilmesi;
- ◇ Dijital arşiv oluşturma ve dijital okuryazarlık projelerinin hazırlanması.

Kütüphanelerin varoluş amacı kişilere ve onların oluşturduğu toplumlara bilgi hizmetleri vermektir. Geleneksel, çağdaş ve geleceğe yönelik bütün bilgi kaynaklarını kapsayarak verilen bilgi ve belge hizmetleri, kütüphanecilerin halka yaşam boyu etkin bilgi kullanmayı öğretmesini kapsayan çalışma alanları sunmaktadır (Önal, 2007). Toplumun beklentileri, ilgileri, maddi ve manevi destekleri ülkelerde kütüphane kurumunun varlığını, gelişimini ve yaşam boyu öğrenmeyi öğretecek çalışmalar yapılmasını sağlayacaktır.

Okuryazarlığın, Yaşam Boyu Öğrenmenin ve Kütüphanelerin Türk Kültür Hayatına Etkileri

1923 yılında çalışmalar başlayarak, 1 Kasım 1928'de *Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun*'ün kabul edilmesinin ardından 3 Kasım 1928'de 1030 sayılı *Resmi Gazete*'de yayınlanmasıyla, Türkiye'nin bütün vatandaşlarının okuryazar yapılması hedeflenmiştir (Önal, 2006). Aynı zamanlarda kurulan kütüphanelerle okuryazarlık türleri pekiştirilmek istenmiştir. Yaptığımız tarihsel araştırmada kullandığımız kaynaklardan ve resmi belgelerden saptadığımız Türk kültür hayatını etkileyen kütüphane türleri ve bilgi hizmetleri veren merkezler kuruluş tarihleriyle şunlar olmuştur:

- ◇ 1911'de kütüphane hizmetlerini kapsar şekilde faaliyete geçen Türk Ocakları 1925'de kurulan halkevlerine 1932'den başlayarak devredilmiş ve 1951 yılında halkevleri kapatılmıştır.
- ◇ 1925 yılında çocuk kütüphaneleri kurulmuştur.
- ◇ Okuryazarlık becerileri kazandırmak ve kütüphane hizmetleri vermek üzere 1928'de millet mektepleri ve 1930'da halk odaları hizmete açılmıştır.
- ◇ Gazi kütüphanesi, maarif kütüphanesi, umumi kütüphane, vatan kütüphanesi, halk kitaplığı isimli kütüphaneler 1960 yılında Maarif Vekâleti Kütüphaneler Genel Müdürlüğü yapısında gezici kütüphaneleri de alarak halk kütüphaneleri adı altında birleşmişlerdir.
- ◇ Vakıflara bağlı kütüphanelerin yazmaları belli merkezlerde toplanmıştır.
- ◇ 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (Türk Tarih Kurumu) kurularak yayıncılık ve kütüphane hizmetleri verilmeye başlanmıştır.

- ◇ 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu) kurularak araştırma, yayıncılık ve kütüphane hizmetleri sunulmaktadır.
- ◇ 1946 – 1947 yıllarında Ankara'da Milli Kütüphane kurulmuştur.
- ◇ 1849'de Hazine-i Evrak Müdürlüğü hizmet vermeye başlayarak 1927, 1976 ve 1984 yıllarında yönetsel düzenlemelerin ardından Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü adı altında hizmet vermeyi sürdürmüştür.
- ◇ 1933'de İstanbul Üniversitesi'nin ardından üniversiteler açıldıkça onların kütüphaneleri kurulmakta ve geliştirilmektedir.

Türk Kültür hayatını etkileyen diğer unsurlar arasında şunlar bulunmaktadır:

- ◇ Basımevlerinin sayısı artmıştır.
- ◇ 1934 yılında Basma Yazı ve Eserleri Derleme Kanunu çıkarılarak yayın hayatı denetim altına alınmıştır.
- ◇ Milli bibliyografyalar ve yayın katalogları hazırlanmıştır.
- ◇ 1930 – 1960 yıllarında genel konulu ansiklopediler yayınlanmıştır.
- ◇ 1940 – 1966 yıllarında Dünya edebiyatından tercüme hazırlanırken bunları 1000 Temel Eser ve Türk Kültür Eserleri dizileri izlemiştir.
- ◇ Dil bilgisi kitapları hazırlanmıştır.
- ◇ 1949 yılında Türk Kütüphaneciler Derneği, 1991 yılında Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği ve 1998 yılında Tüm Arşivciler Derneği kurularak sivil toplum kuruluşlarının gerek yaşam boyu öğrenme ve okuryazarlık konularında, gerekse aynı görevi paylaşan meslek üyeleri arasında mesleki bütünleşmesini sağlayan ilerlemeler kaydedilmiştir.
- ◇ 1951 yılında Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu çıkarılmıştır.
- ◇ 2003 yılında Bilgi Edinme Hakkı Kanunu yayınlanmıştır.
- ◇ 2005 yılından itibaren Türk kültürüne, sanatına ve edebiyatına ilişkin klasik ve çağdaş eserlerin Türkçe dışındaki dillere çevrilmesi, yayınlanması, tanıtılması ve pazarlanması esasına dayalı "çeviri ve yayım destek projesiyle" yurt dışına açılımlar gerçekleştirilmektedir.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (2003) tarafından hazırlanan *Ön Ulusal Kalkınma Planı*'nda bilgi toplumunun vaat ettiği refah seviyesine ulaşabilmek için:

- ◇ Genç nüfusun çağın gereklerine uygun eğitim almasının sağlanması;
- ◇ Mevcut iş gücüne mesleki eğitim verilmesi;

- ◇ Personelin okuryazarlık düzeyinin yükseltilmesi;
- ◇ Bilgisayar okuryazarlığının toplumun her kesimine kazandırılması;
- ◇ Bilgi teknolojilerine dayalı eğitim sistemlerinin yenilenmesi ve yaygınlaştırılması;
- ◇ Okullarda öğretmenler ve öğrencilerin İnternet yardımıyla çoklu ortam kaynaklarına uygun düzeyde erişimi;
- ◇ Öğretmenlerin yeni teknolojileri kullanma becerilerini artırmaları;
- ◇ Yaşam boyu öğretim yaklaşımıyla hazırlanacak eğitim portalından yararlanılması;
- ◇ Bilgi teknolojisi sınıflarının yaygınlaştırılması;
- ◇ İlköğretim ve ortaöğretim okullarında bulunan bilgi teknolojisi sınıfları ve buna bağlı iletişim araçlarından; bu kurumlara devam eden öğrencilerle birlikte bu teknolojilerin bulunmadığı diğer kurumlarda çalışan personel, öğrenciler ve çevre halkının yararlanmasına ilişkin düzenlemeler yapılması;
- ◇ Eğitimde kalite ve verimliliğin artırılması amacıyla, bilgi teknolojilerinin etkin ve yararlı şekilde kullanılmasına yönelik olarak öğretim programlarının çağın gereklerine ve teknolojilerine uygun hale getirilmesi ve yenilenmesi;
- ◇ Hizmet içi Eğitim Daireleri aracılığı ile bilgisayar okuryazarlığı, İnternet kullanımı ve çağdaş eğitim araçlarından yararlanma konularında eğitimler verilmesi;
- ◇ E-Dönüşüm Türkiye Projesi kapsamında yürütülecek e-devlet çalışmalarının sürdürülmesi amaçlanmaktadır.

Değerlendirme

Bireyler yaşam boyu öğrenmeyle niteliklerini geliştirmektedirler. Yeni nitelikler kazanma, okuryazarlık kavramı içinde tüm beceri temelli okuryazarlık türlerini kapsarken, belli araç-gereç kullanımıyla sınırlı kalmamaktadır. Adına önem verilmeksizin okuryazarlıkların temelinde bilgi, bilgiyi uygulama, kurallara uygunluk, günceli izleme ve bilgi kullanımına etkin katılım bulunmaktadır.

Türkiye’de 1923’den bu yana ulusal boyutta yaşanmakta olan tarihsel değişim sürecinde yaşam boyu öğrenmenin ve okuryazarlık türlerinin kütüphane bilgi hizmetleriyle bütünleşmesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de belirtilen bu bütünleşme yönünde okuma-yazma ile başlayan, yaşam boyu öğrenmeyle ve belli okuryazarlık türleriyle sınırlı kalmayıp bilgi teknolojilerinin kullanımıyla toplumun her kesiminde, özellikle eğitimde ulusal hedeflere ulaşılacağı kabul edilen süreç yaşanmaktadır. Halk eğitimi ve seferberlik çalışmaları, Milli Eğitim Temel Kanunu, yönetmelikler ve mevzuat çalışmaları, uzman görüşleri ve raporları, öğretim programları, teknolojik gelişmeler, kalkınma planları ve Milli Eğitim Şuraları kapsamında konumuzla ilgili araştırmalar

yapılmıştır. Sayılan çalışmalarda ve unsurlarda yaşam boyu öğrenmeyi ve bilgi-iletışim teknolojilerini içeren okuryazarlık kavramı genelde dolaylı olarak; son senelerde ise doğrudan ele alınmaktadır. Ancak bunları, bilgi toplumuna ulaşma yolunda alınan kararları uygulamaya yönelik kalıcı işbirliklerinde görmek mümkün değildir. Eğitim-öğretim kurumlarında yaşanan yetersizlikler, öğrenme ortamlarında bilgiye gereksinim duyma ve karşılamada bilinç eksiklikleri, teknolojik gelişmelerin yaygınlaşmaması, eğitim ve kültür politikalarında kütüphanelerin etkin olarak yer almaması yaşam boyu öğrenmede karşılaşılan sorunların, süregeldiğini göstermektedir. Belirtilen sorunlar Türkiye’de sadece öğrencilere, öğretmenlere ya da belli bir kesime değil, halka yaşam boyu öğrenme yeterliliklerinin ve okuryazarlık türlerinin kazandırılması konusunda kütüphanelerin yeterli yetki, görev ve sorumluluk yüklenmediğine dair değerlendirme yapmamızı sağlamaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Tarih boyunca yaşam değişmekte, toplumların gelişmelerinde *bilgi* önemli bir güç olmaktadır. Bilginin önemini kavrayan, onu etkin bir şekilde kullanan, üreten ve geliştiren toplumlar ilerlemektedir. Kütüphaneler / bilgi merkezleri bilginin, araştırmancının, akıl yürütmenin, öğretmenin, öğrenmenin, iletişimin, teknolojinin, geçmişe ait bilgi birikiminin ve geleceğe yönelik bilgi politikalarının merkezinde hizmet vermektedirler. Bilgiyle karşılıklı etkileşim sağlanırken bireylerin bilgi kullanım becerilerini geliştirmekle kalmayıp, bunu yaşam boyunca sürdürmeleri zorunlu olmaktadır.

Türkiye’de 1923 yılından bu yana eğitim, kültür ve bilgi hizmetlerinde süregelen ve çözümsüz kalmış sorunlara karşı bireysel temelli, kısmi ve anlık çözümler geliştirilmekte; ancak varlığını sürdüren sorunların zaman içinde daha da ağırlaşması sistemin tıkanmasıyla sonuçlanmaktadır. Çağdaş gelişmelere yönelik planlar ve programlar hazırlansa da, yapılan müdahaleler farklı kesimlerin değişik beklentilerini karşılayamadığından yeni sorunlar ortaya çıkmaktadır. Yaşadıklarımız, hayattan beklentilerimizin her geçen gün farklılaşmasına neden olmuştur. Ülkemizin bilgi toplumuna erişim sürecinde, vatandaşların bireysel niteliklerini geliştirme isteğiyle, çok yönlü iletişim olanaklarını, etkin bilgi kullanımını ve teknolojik gelişmeleri bir araya getirmesi toplumsal beklentileri artırmıştır. İşte bu aşamada, ulusal eğitim sisteminin alışıl gelmiş bir uygulama alanı olmayıp sürekli yeniliklerle, yaratıcılıkla geliştirilmesi gereken iddialı ve heyecanlı bir uygulama alanı olduğunun kabul edilmesi yaşam boyu öğrenmenin, okuryazarlık türlerinin ve kütüphanelerin birbirleriyle bütünleşmesinin gereğini ortaya çıkartmıştır.

Okuryazarlık konusu ulusal eğitim sistemlerinin ve politikalarının belirlenmesinde gelişmelere yol gösterici olacaktır. Dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de okuryazarlık öncelikle ve geleneksel anlamda okuma, yazma ve rakamsal ifadeleri anlama becerileri

olarak görülmüştür. Okuryazarlık seferberlikleri ile okuma-yazma becerilerinin kazandırılması için toplumun her kesimine erişim hedeflenmiştir. Okuryazarlığın kazanımı sürecinde gereksinimler yeniden şekillenmiş, farklı amaçlara, araçlara ve kavramlara yönelik okuryazarlık türleri algılanmaya başlanmıştır. Sonuçta yaşam boyu cehalete karşı olma, güçlenme, aydınlatma, yenilikleri izleme, yaratıcı olma, değişim ve gelişim sürecine aktif olarak katılmanın yaşam boyu öğrenmeyle gerçekleşeceği sonucuna varılmıştır.

İlköğretim öncesinden ortaöğretime, üniversiteden yaşam boyu öğrenime kadar uzanan Türk Milli Eğitim Sisteminin her aşamasında okuma-yazma becerilerinin ve okuryazarlıkların gerçekleştirilmesini hedefleyen ulusal politikalar saptanmıştır. Bunların temel unsurları kapsamına karşın, yaşam boyu öğrenmenin ve okuryazarlıkların Türk eğitim ve kültür hayatında *yeterince uygulama alanı bulamadığı* bir gerçektir. İnternet, dijital kütüphaneler, serbest erişimli elektronik kaynaklar başta olmak üzere bilgi hizmetlerine yansıyan gelişmelerin kütüphanelerin yerini tutacağına dair inanç olsa da; kâğıttan mikro formlara ve görsel işitsel materyallerden – elektronik ortamlarda bulunanlara değin bütün bilgi kaynakları kütüphanelerin hizmetinde büyük önem taşımaktadır. Kütüphanelerde geleneksel ve elektronik bilgi kaynaklarından kullanıcı gereksinimlerine uygun olarak yararlanılması gerekmektedir. Bu doğrultuda ülke çapında kütüphanelerin ve bilgi merkezlerinin uzman personeli, yeterli bütçesi, zengin koleksiyonu, uygun hizmet alanı ve kullanıcılarıyla birlikte çalışmaları beklenmektedir. Okuryazarlık edinmekle, yaşam boyu öğrenme becerisi edinmekle ve bilgiyi etkin kullanımla topluma yönelik bilgi hizmetlerini başarıya ulaştıracak yapılanmayı sağlayacak önerilerimiz şunlardır:

- ◊ Toplumun çeşitli kesimlerine yönelik olmak üzere, etkin bilgi kullanımına yöneltecek okuryazarlık çalışmaları gerek kuramsal, gerekse aktif uygulamalarla yaygınlaştırılmalıdır;
- ◊ Yaşam boyu öğrenmeyi öğreten ve destekleyen kurumların başında kütüphane ve bilgi merkezi türlerinin geldiği verilen hizmetlerle bireylere öğretilmelidir;
- ◊ Bilgi hizmetlerinin sunumu teknolojik gelişmelerin sağladığı zengin olanaklarla desteklenmelidir;
- ◊ Araştırmaları izleyen ve araştırma yapmaya istek duyan nesiller yetiştirilmelidir;
- ◊ Bilgi merkezleri arasında işbirliği kurma ve işbirliğini geliştirme yoluyla *bilgi* toplumun her kesimiyle paylaşılmalıdır.

Okuryazarlık türlerinin bireylere kazandırılmasında kütüphaneler verdikleri hizmetler çerçevesinde toplumla bütünleşeceklerdir. Okuryazarlık türlerini bireylere kazandırma yolunda, kütüphanelerin vermesi gereken temel hizmetler arasında şunlar bulunmalıdır:

- ◇ Hizmet verilecek toplum ve / veya grup temel özellikleriyle tanımlanmalıdır;
- ◇ Mevcut bilgi kaynaklarının varlığı kaydedilmelidir;
- ◇ Bilgi arama yöntemleri öğretilmelidir;
- ◇ Bilginin kolay erişimine uygun ortamlar tasarlanmalıdır;
- ◇ Web üzerinden alınan bilgiyi kullanırken, nelere dikkat edilmesi gerektiği açıklanmalıdır;
- ◇ Bilgi kaynaklarına erişim yolları tanımlanmalıdır;
- ◇ Toplumun okuma, okuryazarlık türleri, öğrenme, sorun çözme, bilgi ve iletişim teknolojileriyle ilgili yetenek düzeylerini yükselten bilgi hizmetleri verilmelidir;
- ◇ Bilgiyi değerlendirme yolları açıklanmalıdır;
- ◇ Teknoloji yardımıyla öğrenmeyi kapsayan programlar başarıyla gerçekleştirilmelidir;
- ◇ Kullanıcılara yeni bilgi ile önceki bilgiyi kaynaştırabilme becerisi kazandırılmalıdır;
- ◇ Bireylere mevcut ve gelecekteki eğitsel gereksinimlerin farkına varılmasında yardımcı olunmalıdır;
- ◇ *Bilgi bellemeyi* değil, *öğrenmeyi öğrenme* konusunda neler yapılması gerektiği açıklanmalıdır;
- ◇ Eleştirel düşünme ve problem çözmeye bilgidan faydalanma yolu açılmalıdır;
- ◇ Toplum olarak yaşam boyu eğitimden yararlanmak üzere planlamalar yapılırken aktif görevler yüklenilmelidir.
- ◇ Hizmet verilen her ortamda, kütüphanecilerin yukarıda sayılan çalışmaları yerine getirirken sadece kullanıcılarının değil, kendi niteliklerinin de sürekli geliştirilmesi yolunda çaba göstermeleri gerekmektedir.

Tarih boyunca yaşanmakta olan değişim sürecinde sosyal ve kültürel yapı, insani değerler, eğitim, bilimsel bilgi ve gelişen teknolojiler yaşamı yönlendirmektedir. Eğitim alanında gereken düzenlemelerin sürekli yapılmasıyla toplumun her kesiminin yaşam boyu öğretim yaklaşımı çerçevesinde bilinçlendirilmesinin ve bilgi toplumunun gerekli kıldığı becerilerle donatılmasının önemi bugün olduğu kadar, gelecekte de kendini hissettirecektir. Sosyal ve kültürel değişim süreci içerisinde okuryazarlık alanlarının, özellikle yeni okuryazarlık türleri olarak ifade edilen bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin yoğun olarak kullanıldığı çoklu okuryazarlık türlerinin gündeme geldiği çağımızda, toplumu oluşturan bireylerin bilgiyle bütünleşmesi, refaha ve toplumsal gelişime yol açacaktır.

Kaynakça

- Akkoyunlu, B. ve Kurbanoglu, S. (2002). Öğretmenlere bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması üzerine bir çalışma. *Türk Kütüphaneciliği*, 16, 123-138.
- Aldemir, A. (2004). *Öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığı düzeyleri üzerine bir araştırma: Sakarya Üniversitesi örneği*. Yayınlanmamış bilim uzmanlığı tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Au, K. H. (2006). Diversity, technology, and the literacy achievement gap. M. McKenna, L. Labbo, R. Kieffer ve D. Reinking (Yay. Haz.). *International handbook of literacy and technology* içinde (Vol. II, ss. 363- 367). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Barker, S. (Ed.). (1996). *Signs of change: Premodern, modern, postmodern*. Albany: State University of New York Press.
- Bruce, B. C. (2003). *Literacy in the information age: Inquires into meaning making with new technologies*. Newark, DE: International Reading Association.
- Buyse, O. (1939). *Teknik öğretim hakkında rapor-1927*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Dewey, J. (1939). *Türkiye Maarifi hakkında rapor-1924*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Dewey, J. (1952). *Türkiye Maarifi hakkında rapor* (2 bs.). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ersoy, A. ve Yılmaz, B. (2009). Yaşam boyu öğrenme ve Türkiye'de halk kütüphaneleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(4), 803- 834.
- Gee, J.P. (2000). The new literacy studies. D. Barton, M. Hamilton ve R. Ivanic (Yay. Haz.). *Situated literacies: Reading and writing in context* içinde (ss. 180 – 196). London: Routledge.
- Gee, J. P. (2001). A Sociocultural perspective on early literacy development. S. B. Neuman ve D. K. Dickinson (Yay. Haz.). *Handbook of early literacy research* içinde (ss.30-42). New York: Guilford Press.
- Grisham, D. I. ve Wolsey, T. D. (2006). Recentering the middle school classroom as a vibrant learning community: Students, literacy and technology interest. *Journal of Adolescent and Adult Literacy*, 49 (8), 648-660.
- Gürdal, O. (2000). Yaşam boyu öğrenme etkinliği: Enformasyon okuryazarlığı. *Türk Kütüphaneciliği*, 14, 176-187.
- Harste, J. (2003). What do we mean by literacy now?. *Voices From the Middle*, 10(3), 8-12.
- Holum, A. ve Gahala, J. (2006). Critical issue: Using technology to enhance literacy instruction. 18 Şubat 2010 tarihinde <http://www.ncrel.org/sdrs/areas/issues/content/cntareas/readig/li300htm> adresinden erişildi.
- IFLA/UNESCO (1998). *IFLA/UNESCO Okul kütüphaneleri bildirgesi* (İ. Önal, Çev.) 18 Şubat 2010 tarihinde <http://www.ifla.org/VII/s11/pubs/slm-tr.pdf> adresinden erişildi.
- Kaptan, S. (2000). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri*. Ankara: Bilim Yayınları.
- Kavuncu, E. (2001). *Özel ilköğretim okul kütüphanelerinde kullanıcı eğitimi programlarının geliştirilmesi*. Yayınlanmamış bilim uzmanlığı tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Kist, W. (2004). The new literacies movement: Reading and writing in the digital age. *Independent School*, 63(4): 28-36.
- Künhe, A. (1939). *Mesleki terbiyenin inkişafına dair rapor – 1925*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Kurbanoğlu, S. (2001). Öğrencilere bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasının önemi ve okul kütüphanelerinin bu alandaki rolü. *Bilgi Dünyası*, 2(1), 1-19.
- Kurbanoğlu, S. ve Akkoyunlu, B. (2002). Bilgi okuryazarlığı: Bir ilköğretim okulunda yürütülen uygulama çalışması. *Türk Kütüphaneciliği*, 16, 20-40.
- Lankshear, C. ve Knobel, M. (2003). *New literacies: Changing knowledge and classroom learning*. Buckingham: Open University Press.
- Lankshear, C. ve Knobel, M. (2006). Discussing new literacies. *Language Arts*, 84(1), 78-86.
- Leu, D., Kinzer, C., Coiro, J. ve Cammack, D. (2004). Toward a theory of new literacies emerging from the Internet and other information and communication technologies. R. Ruddell ve N. Unrau (Yay. Haz.). *Theoretical Models and Processes of Reading* (5.bs.) içinde (ss.29-35). Newark, DE: International Reading Association.
- Malche, A. (1939). *İstanbul Üniversitesi hakkında rapor*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Morrow, L. M. (2004). *Literacy development in the early years: Helping children read and write* (5.bs.). Boston: Pearson.
- Parker, B. (1939). *Türkiye’de ilk tahsil hakkında rapor – 1934*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Polat, C. (2005). *Üniversitelerde kütüphane merkezli bilgi okuryazarlığı programlarının geliştirilmesi: Hacettepe Üniversitesi örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Rufi, J. (1956). *Türkiye’de orta öğretim; müşahedeler, problemler ve tavsiyeler*. Ankara: Maarif Basımevi.
- Okçabol, R. (1999). *75. Yılda eğitim*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Önal, H. İ. (2005a). New developments on the Turkish school library scene. *Journal of Librarianship and Information Science*, 37(3), 141-152.
- Önal, H. İ. (2005b). Okul kütüphanelerinde derme geliştirme: Politikalar ve dermelerin betimlenmesi. *Bilgi Dünyası*, 6(2), 193-218.
- Önal, H. İ. (2006). Türkiye’de basımcılık ve yayıncılığın bilgi hizmetlerine etkisi: Tarihsel araştırma. *Bilgi Dünyası*, 7(1), 1-22.
- Önal, H. İ. (2007). Medya okuryazarlığı: Kütüphanelerde yeni çalışma alanı. *Türk Kütüphaneciliği*, 21(3), 335-359.
- Önal, H. İ. (2009). "IFLA/UNESCO School Library Manifesto for creating one world". *Libri*, 59(1), 45-54.
- Saatçioğlu, Ö, Özmen, Ö. ve Özer, P. S. (2002). Bilgi okuryazarlığı: Üniversite eğitiminde yeni bir boyut. Yumuşak, İ. G. ve M. A. Dönmez (Yay. Haz.). *1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (ss.287-299). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.

- Serim, Ö. (1991). *Milli Eğitim mevzuatı*. Ankara: Alkım Kitapçılık Yayıncılık.
- Street, B. V. (1993). The new literacy studies. *Journal in Reading*, 16(2), 81-97.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (2003). *Ön ulusal kalkınma planı*. 17 Şubat 2010 tarihinde <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/aep/e-dtr/2005.pdf> adresinden erişildi.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (2010). *Kalkınma planları*. 17 Şubat 2010 tarihinde <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan.asp> adresinden erişildi.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (1981). Halk kütüphaneleri görev ve çalışma yönetmeliği. *Resmi Gazete Tarihi: 21.09.1981 Resmi Gazete Sayısı: 17465*. 17 Şubat 2010 tarihinde <http://www.kutuphaneci.org.tr/HalkKutuphaneleriGorevveCalismaYonetmeliği.pdf> adresinden erişildi.
- T.C. Maarif Vekâleti. (1927). *Lise ve orta mektepler talimatnamesi*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2004). *100 eser. Genelge. Sayı: B.08.0.APK.0.03.01.00*.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2007). *2008 Yılı bütçesine ilişkin rapor*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2008). *2009 Yılı bütçesine ilişkin rapor*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2009). *2010 Yılı bütçesine ilişkin rapor*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2010a). *Bilişim teknolojisi sınıflarının halka açılması*. 15 Şubat 2010 tarihinde http://mevzuat.meb.gov.tr/html/211_0.html adresinden erişildi.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2010b). *Intel öğrenci programı*. 17 Şubat 2010 tarihinde http://mevzuat.meb.gov.tr/html/17990_0.html adresinden erişildi.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2010c). *Milli eğitim şuraları*. 17 Şubat 2010 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/secmeler/sura/sura.htm> adresinden erişildi.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2010d). *Milli Eğitim Temel Kanunu*. 17 Şubat 2010 tarihinde http://personel.meb.gov.tr/daireler/mevzuat/mevzuatlar/milli_egitim_temel_kanunu_1739.pdf adresinden erişildi.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2010e). *Öğretim programları*. 17 Şubat 2010 tarihinde <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/index-arsiv3.htm> adresinden erişildi.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2010f). *T.C. Milli Eğitim Bakanlığı yaygın eğitim kurumları yönetmeliği*. 17 Şubat 2010 tarihinde http://mevzuat.meb.gov.tr/html/26080_0.html adresinden erişildi.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2010g). *Yönetmelikler: iköğretim, lise ve dengi okullar eğitimci çalışmaları yönetmeliği*. 17 Şubat 2010 tarihinde http://mevzuat.meb.gov.tr/html/26_0.html adresinden erişildi.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2010h). *Yönetmelikler: Ortaokul ve ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerin ders dışı eğitim ve öğretim faaliyetleri hakkında Yönetmelik*. 17 Şubat 2010 tarihinde http://www.mevzuat.meb.gov.tr/html/20336_0.html adresinden erişildi.

- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2010ı). *Yönetmelikler ve mevzuat çalışmaları*. 17 Şubat 2010 tarihinde <http://www.meb.gov.tr/MebAsp/mebdata/mevzuat/listeleme.asp> adresinden erişildi.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2010j). *WEB hizmetleri*. 17 Şubat 2010 tarihinde http://mevzuat.meb.gov.tr/html/18675_0.html adresinden erişildi.
- Thompson, L. S. (1952). *Türkiye kütüphanelerini geliştirme programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- UNESCO. (1994). *Halk kütüphanesi bildirgesi*. 17 Şubat 2010 tarihinde www.kutuphaneci.org.tr/web/node.php?action=6...6... adresinden erişildi.
- Üstün, A. (2000). *Halk eğitimi ve halk kütüphaneleri*. İstanbul: Berdan Matbaası.
- Yalvaç, M. (2001). Web'de enformasyon okuryazarlığı. *Bilgi Dünyası*, 2(1), 48 – 66.
- Yılmaz, B. (2004). *Türkiye'de eğitim politikası ve kütüphane*. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Yılmaz, B. (2009). *Türkiye'de kültür politikası ve kütüphane*. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Yücel, H. A. (1938). *Türkiye'de ortaöğretim*. İstanbul: Devlet Basımevi.